

Konfirmationsordningen af 1909

En undersøgelse og vurdering til belysning af menighedsrådenes allerførste dage.

Af Gertrud Iversen

For den, som ønsker en undersøgelse af konfirmationens historie og teologi under danske forhold, står Konfirmationsanordningen af 1909 på forskellig måde i centrum. Som et opgør med den konfirmationsform, der igennem ikke mindre end 200 år helt og holdent havde været dikteret af Christian VI's Kgl. Forordning fra 1736, finder man i den ledetråde, som både vil kunne føre den interesserede »baglæns« ind på de veje, ad hvilke den danske konfirmationsteologi og praksis har bevæget sig siden reformationen, men som også kan følges ind i konfirmationens nyere historie, sådan som den tegner sig op igennem vort århundrede. Således har debatten omkring konfirmationen indtil de seneste år på mange måder drejet sig om en stillingtagen i lyset af brydningen mellem pietismens konfirmationsforståelse og anordningen af 1909, og her har 1736-forordningen fået megen positiv kritik med på vejen.¹ Der er blevet peget på, hvorledes den pietistiske profilering af konfirmationen som den enkeltes bekræftelse gennem personlig bekendelse og løfte har haft en vældig folkelig gennemslagskraft, og dens betydning er ofte blevet fremhævet med Grundtvigs ord om, at uden konfirmation »... vilde der nu mængstedes slet ingen Kristendomskundskab være til«.

P. G. Lindhardt lægger i sin bedømmelse af 1736-forordningen vægt på forkyndelsesmulighederne i bl.a. den fastlagte forberedelse, mens M. Neiiendam peger på konfirmationsfestens betydning for forholdet mellem hjem og menighed; et motiv vi også finder i den nyere debat.²

Men for den »yngre« grundtvigianismes tidsalder var problemet ikke så meget et spørgsmål om, at man skulle indrømme den gamle konfirmationsordning teologisk og pædagogisk konsekvens som om at blive dens bekendelsestvang og statsformynderi kvit. Det er da også imod den statskirkelige tvang og bekendelseshandlingens halvsakramentale karakter, at Grundtvig tordner frem, når han i »Frisprog mod H. H. Hr. Biskop Mynsters Forslag til en ny Forordnet Alterbog« fra 1839 kalder konfirmationen en kirkeskik, som både er »påtvungen« og »christelig ligegyldig«. Denne statskirkepraksis har for sig selv skabt,

hvad han kalder »en statskirkelig Babylonsk Forvirring«, fordi konfirmationen, istedet for at være en besegling af den pagt, Gud i dåben opretter med mennesket (således som vi f.eks. finder det udtrykt i salmen »Han som på jorden bejler« DDS 407), har *mennesket* og dets bekendelse i centrum. Grundtvig ønskede den personlige tilspørgsel og bekendelse stillet frit uden om lovgivningens tvang.

En stor del af de grundtvigske krav om større kirkelig frihed blev indfriet ved junigrundloven 1849 og i slutningen af århundredet. Men konfirmationen med den personlige bekendelse og løftet om at »ville blive i sin Daabspagt til sin salige Ende« var stadig lovmæssigt fastlagt til to faste søndage i det år, man fyldte fjorten, og blev i tiden ned mod århundredeskiftet genstand for større og større forargelse samt kritiske røsters tale om personlig usandhed og uredelighed. Tidens kirkepolitiske strømninger var præget af såvel teologiske som samfundsmæssige modsætninger, således også omkring konfirmationsspørgsmålet. Dette var man dog enige om: at konfirmationen og forberedelsen dertil burde bevares, men at ordningen måtte laves om. Den gamle Konfirmationsforordning af 1736 fra enevældens tid, eller, som den også er blevet kaldt: »den kirkelige pietismes ægte Barn«, var blevet til forargelse: Det var uevangelisk og på tværs af tidens krav om personlig sandhed og frihed at aftvinge 13-14 årige børn et dåbsløfte. Men skulle der en ny ordning til, måtte man have en ny lovgivning om sagen, og den syntes først mulig efter systemskiftet i 1901.

Med Konfirmationsanordningen af 1909 fik man en såkaldt fakultativ løsning på problemerne med tre mulige konfirmationsformer. Det centrale var her den tredie form, hvorunder enhver personlig tilspørgsel faldt væk. I Det Kirkelige Udvalgs betænkning om sagen hedder det således: »Det normale vil sikkert være, at de barnedøbte søges bekræftede i Daabens Naade gennem et kirkeligt Katekumenat, som afsluttes ved en gudstjenestelig Handling, bestående af Guds Ords Vidnesbyrd, Katekisation, fælles Bekendelse og Velsignelse af de Unge enkeltvis under Menighedens Forbøn«.³

Det er imidlertid ikke en undersøgelse af selve anordningen som sådan, der her er anliggendet; vel kunne der gives en redegørelse og bedømmelse af denne, samt dens betydning for en folkekirkelig konfirmationspraksis under nutidsvilkår, men opgaven her har været af en anden art: at undersøge og fremlægge, *hvorledes* Konfirmationsordningen af 1909 blev til, og søge den relateret til et menighedssyn i videre forstand. Hvorfor kom den til at se ud, som den gjorde, hvis var initiativet, og hvem var drivkraften bag? Vi vil derfor gå bag om anordningen og lade undersøgelsen tage udgangspunkt i bilagene til Det kirkeli-

ge Udvalgs behandling af sagen og søge at betragte og skildre, hvorledes konfirmationsspørgsmålet nåede frem til udvalgets arbejdsbord, og hvem der førte den til fastsættelse ved lov. Her er tale om materiale, som endnu ikke har været trykt eller på anden måde offentliggjort, og der er derfor valgt en mere udførlig præsentation og bedømmelse, end tilfældet ellers ville have været. Det skal her vise sig, at vi ikke blot har fundet en kilde til undersøgelse af konfirmationsspørgsmålet omkring 1909-anordningen, men at der også er tale om materiale, som kan fortælle os om arbejdet i og omkring menighedsrådene i deres allerførste dage. Således vil en undersøgelse af denne anordnings tilblivelse kunne inddrages, når billedet skal tegnes af menighedsrådene i årene lige efter systemskiftet og den nye kirkelige lovgivning.

I

Efter århundredeskiftet genoptog man den kirkelige lovgivning efter næsten tredive års stilstand med den stærke kirke- og kultusminister I. C. Christensen i spidsen. To love i det kirkelige lovgivningskompleks, som I. C. Christensen med fast og sikker hånd byggede op efter demokratiske principper i lighed med andre samfundsområder, er dels loven om menighedsråd af 1903⁴ og loven om et kirkeligt udvalg.

Det kirkelige Udvalg, som trådte sammen første gang d. 31/5 1904 havde 37 medlemmer (incl. formanden biskop Skat Rørdam), og efter de gængse retningslinier ville man kunne nævne seksten som grundtvigianere, tolv som tilhørende centrum og ni som Indre Mission. Trods denne sammensætning på tværs af kirkelige partiliner kunne man i Det kirkelige Udvalg ihvertfald i konfirmationsspørgsmålet mødes i fælles erkendelse af, at den traditionelle konfirmationspraksis var helt uholdbar.⁵

Selve forslaget til en kirkelig kommission var egentlig fremkommet som en reaktion imod menighedsrådsloven. Biskopperne A. S. Poulsen og Skat-Rørdam havde i en henvendelse til I. C. Christensen anmodet om, at man nedsatte en kirkelig kommission, som skulle overveje de kirkelige anliggender, *inden* menighedsrådsloven kunne træde i kraft. Resultatet blev det stik modsatte, eller sådan som I. C. Christensen havde ønsket det: først når menighedsrådene var valgt, kunne Det kirkelige Udvalg påbegynde sit arbejde, så også menighedsrådene kunne blive hørt.

Og de kom da også til at spille en rolle i spørgsmålet om, hvilke sager Det kirkelige Udvalg skulle arbejde med. Kigger man bilagene til udvalgets arbejde igennem, vil man se, at langt de fleste sager, som

ministeren tilstillede udvalget, udsprang af henvendelser fra menighedsrådene til ministeren om at tage den pågældende sag op. Således også med konfirmationsspørgsmålet, og vi kan i bilagsmaterialet se, at ikke færre end 409 menighedsråd har afgivet forslag til en forandring af konfirmationsordningen. Fra Det kirkelige Udvalgs side nedsatte man et underudvalg på syv medlemmer til særskilt at tage sig af denne sag. Det fremgår ikke af protokollen, hvem der valgte hvem, og hvorfor netop disse syv, men af Underudvalgets eget mødereferat kan vi se, at man afholdt konstituerende møde d. 26/10 1905, og til henholdsvis formand og sekretær/ordfører valgtes biskop Poulsen og pastor Henry Ussing.⁶

Forhandlingerne i det Det kirkelige Udvalg blev efter hver af udvalgets samlinger offentliggjort, og vi har i disse syv bind med stenograferede referater en enestående kildesamling. Materialet fra forhandlingerne i de forskellige underudvalg er derimod hverken offentliggjort eller systematisk arkiveret, men dog bevarede. Vi finder det i Rigsarkivets samlinger som bilag til Det kirkelige Udvalgs arbejde.⁷

Det samlede bilagsmateriale består af 27 protokoller, hver med mødereferaterne fra et af de forskellige underudvalgsbehandlinger, samt fire kasser nummererede 28-31 i fortsættelse af de 27 protokoller. Konfirmationssagens bilagsmateriale ligger fordelt i alle fire kasser uden nogen bestemt orden eller rækkefølge.

For en første betragtning lader materialet sig dele op i to hovedgrupper: dels hvad vi her vil betegne som *protokolmateriale*, herunder Underudvalgets mødereferater, en håndskrevet og trykt fortegnelse over skrivelser og henvendelser ang. konfirmationssagen, dels *korrespondance*, herunder henvendelser og skrivelser fra en part i sagen til en anden. (For overskuelighedens skyld vil vi her som i det følgende skelne mellem henvendelser og skrivelser; henvendelser = opfordring/forslag til konfirmationssagen, skrivelser = enhver anden for for korrespondance.)

Det såkaldte protokolmateriale er i denne sammenhæng kun af interesse, for så vidt det kan være med til at anskueliggøre, hvilken betydning selve korrespondancematerialet fik for Underudvalgets behandling af sagen, og vor opmærksomhed skal derfor gælde dette sidstnævnte.

Her er en yderligere sontring imidlertid nødvendig, og da det jo altid er god tone at forlade sig på det simpleste princip, der måtte stå til sagens rådighed, er valget faldet på at sondre disse skrivelser og henvendelser efter, hvem der skriver til hvem. Dels er der tale om henvendelser via Maarslet menighedsråd til Det kirkelige Udvalg og dels hen-

vendelser og skrivelser direkte til Det kirkelige Udvalg eller via ministeriet. Hertil kommer så interne skrivelser i Underudvalget. Lad os først se på henvendelserne via Maarslet menighedsråd.

D. 17/8 1904 afholdtes der menighedsrådsmøde i Maarslet og konfirmationsspørgsmålet må have stået øverst på dagsordenen. I hvert fald er det på dette møde, at man i Maarslet menighedsråd udformer et forslag til en ny konfirmationsordning. Sammenlignet med hvor mange andre menighedsråd, der i perioden 1904-05 også formulerer og indsender deres forslag til Det kirkelige Udvalg eller ministeriet, kan det ikke undre, at også Maarslet giver sit besyv med.

Alligevel står dette møde i centrum i denne sag. For ved samme lejlighed besluttede man sig for at sende forslaget rundt til andre menighedsråd i landet med en opfordring om at tage stilling hertil og sende svar tilbage til pastor V. Bille i Maarslet.⁸

I Maarslets forslag ønskede man, at »1. Overhøringen adskilles fra Konfirmationen og foretages paa de Dage, som er de sædvanlige Konfirmationssøndage. 2. Bekendelsen med efterfølgende Velsignelse knyttes til den første Altergang, og denne kan foregaa ved en almindelig Gudstjeneste en følgende Søndag (eller Søgnedag)«.

Et hovedtema i samtidens konfirmationsdebat var spørgsmålet om den personlige bekendelse. Ud fra selve forslaget her kan vi ikke med sikkerhed fastslå, om man med »Bekendelse« mener en personlig eller fælles bekendelse. En detalje fra pastor Billes fortegnelse kan derimod føre os på sporet, idet han har opført bl.a. Tranbjerg menighedsråds henvendelse på sin liste som »tiltraadt Maarslet menighedsraads Forslag«. Konfirmationens bekendelse er i Tranbjergs formulering »Børnenes hjertelige Bekjendelse af Daabspagten«. At Pastor Bille har set denne formulering som analog til Maarslets forslag peger efter min mening i retning af, at man i Maarslet har underforstået, at bekendelsen skal være personlig. Det er således ikke den pietistiske konfirmationsforms personlige bekendelse som sådan, man her vender sig imod, men snarere den adskillelse fra altergangen, som den gamle ordning i praksis havde ført med sig. Som vi senere skal se, kan vi i Maarslets forslag genfinde den opfattelse, som havde styret debatten omkring konfirmationen indenfor de grundtvigske kredse ned mod århundredskiftet og vel først og fremmest fremsat af Otto Møller i sin lille bog »Konfirmation« fra 1880.

Det kan være på sin plads et kort øjeblik at lade blikket hvile på dette initiativrige menighedsråd i Maarslet. Især to navne tiltrækker sig her opmærksomhed: formanden pastor Bille og forstander Jens Nørregaard.

Den velkendte, grundtvigske højskoleforstander på Testrup højskole i Maarslet sogn Jens Nørregaard (1838-1913) var ikke konfirmationsspørgsmålet fremmed. Han havde på Askovmødet i 1880 været blandt de ni, som i et arbejdsudvalg skulle udforme en adresse for mødet, hvori et af punkterne omhandlede konfirmationsspørgsmålet. Hertil kommer, at han stod bl.a. Otto Møller meget nær og sikkert har været inspireret af dennes arbejder og engagement på tidens kirkepolitiske scene. Han må absolut regnes for et selvstændigt og betydeligt medlem af menighedsrådet i Maarslet.

Pastor Bille var både formand for Maarslet menighedsråd og medlem af bestyrelsen for det præstekonvent i Århus, som efter at have været samlet til konvent i juli 1904 også havde udarbejdet et forslag til en ny konfirmationsordning, hvis ordlyd var næsten identisk med Maarslets.⁹ Århus Amtstidende skriver om ham i en nekrolog af 26/2 1906: »Dette Blades Læsere vil vide, hvor varmt saadanne Spørgsmaal som Menighedsraad, Konfirmation, fattige og forsømte Børn laa ham paa Sinde«. Som prædikant »samlede han, den bestemt grundtvigske Præst, en stor Tilhørerkreds om sin Prædikestol«. Også pastor Bille har været en central skikkelse i rækken af folk bag konfirmationssagens vej til Det kirkelige Udvalgs arbejdsbord.

Gennem hele vinteren 1904-05 modtager pastor Bille svar, og d. 2/4 1905 indsender han til Det kirkelige udvalg en fire sider lang opgørelse over de ialt 409 svar, som var indkommet, og opstiller det samlede »valgresultat« på følgende måde: 1) For Maarslets forslag: 188, 2) For præstekonventets forslag: 47, 3) For at få overhøringen helt afskaffet: 62, 4) For den gamle ordning: 90, 5) Forskellige forslag (som de forskellige menighedsråd havde ønsket indsendt in extenso, og som var vedlagt som bilag): 22.

De henvendelser, som pastor Bille indsendte in extenso, finder vi i bilagsmaterialet, 15 ialt. (At Bille imidlertid i sine optegnelser har talt denne gruppe til 22 skyldes formentlig, at han har lagt sammen efter sognenavne istedet for antal henvendelser). Man kan naturligvis ikke uden videre se disse 15 henvendelser som et repræsentativt udsnit af alle 409. Tager man imidlertid i betragtning, at de geografisk set fordeles sig over det ganske land efter samme mønster som resten af henvendelserne, samt at de trods afvigelser udfolder en opfattelse af konfirmationen, som kan forbindes med Maarslet menighedsråds (som jo de fleste af de 409 svar forholdt sig positiv til), kan disse 15 henvendelser måske alligevel ses som en afspejling af, hvilken konfirmationsordning man ønskede ude i menighederne.¹⁰

De 15 henvendelser er ikke lige udførlige i deres svar, men fælles for

dem alle er, at de tager stilling. I Durup-Tøndering menighedsråd ønskede flertallet overhøringen helt afskaffet, mens »Bekjendelsen med efterfølgende Velsignelse knyttes til den første Altergang og finder sted paa de nu almindelige Konfirmationssøndage. Mindretallet slutter sig til Maarslet Menighedsraads Forslag«.

Vesterbølle og Østerbølle menighedsråd nøjedes ikke med at forholde sig til Maarslets forslag, men vedtog selv at udarbejde et: »1) at den nuværende Kristendomsundervisning hos Præsten bibeholdes, og at Overhøringen enten bortfalder eller i hvert fald bliver en fri Sag mellem Præsten og Forældrene. 2) at Konfirmationen knyttes sammen med den første Altergang og kan foregaa uden nogen Aldersgrænse saa vel før som efter Undervisningen hos Præsten.«

Heller ikke i Nørre Tranders menighedsråd mente man, at den forslåede forandring var fyldestgørende. Overhøringen burde afskaffes, mens konfirmationsundervisningen skulle knyttes til det sidste skoleår og afsluttes ved en, som det hedder, »Skolefestlighed«. Hvad angår selve bekræftelsen i dåbsnåden, skal den finde sted »efterhaanden som de Unge ønsker at komme til Herrens Bord og uden at være knyttet til nogen bestemt Alder.« Præsten og ikke de unge skulle bekende dåbspagten, og derefter »med Haandspaalæggelse udtale det nu brugelige velsignelsesønske – alt umiddelbart forud for den første Altergang.«

Den fjerde ifgl. pastor Billes nummering tiltrækker sig særlig opmærksomhed for så vidt, at der her tale om en henvendelse fra menighedsrådet ved Jesuskirken i Valby (Sokkelund Herred, Københavns Stift), hvor Henry Ussing på daværende tidspunkt (30/10 1904) var præst. I Valby menighedsråd har man »med Glæde set Forslaget fra Menighedsraadets i Maarslet om Forandring i den nuværende Konfirmationshandling, og vi kunne tiltræde Forslaget, naar Velsingelsen og eventuelt en Tale til Konfirmanderne blev knyttet til Overhøringen«. Som et kuriosum kan det nævnes, at Valbys menighedsråds svar ikke, som de fleste andre, er underskrevet af sognepræsten på menighedsrådets vegne, men af medlemmerne selv. Under disse underskrifter står der så tilføjet: »varmt (noget mere betinget) af Henry Ussing, sognepræst«!!

I Hornslet »finder man det ønskeligt, at a) Overhøringen bortfalder, b) at konfirmationshøjtideligheden bibeholdes«. Ved konfirmation ønsker man at forstå en fælles taksigelse og bekendelse efterfulgt af en forbøn for og en velsignelse af hver enkelt konfirmand, som derved får adgang til at deltage i nadveren. »Vi mene ogsaa, at det meget stærkt maa paapeges for Forældre og Børn, at Konfirmationen er *fuldstændig frivillig* ligesom Altergangen«, hedder det i henvendelsen, og Skt. Lu-

kas menighedsråd på Frederiksberg ligger på samme linie. Her sluttede man sig til præstekonventets forslag »med den tilføjelse, at man ønsker, at al Attestation ... gjælder Overhøringen alene«.

I Gimlinge menighedsråd ønskede man de faste konfirmationssøndage bibeholdt som hidtil, mens »Overhøringen i Kirken ... (ønskes) henlagt til en tjeneste i Kirken paa en Hverdag i Ugen før«. Ligeledes fremfører man, at »den, der ønsker det, derefter kan faa en Attest fra Præsten for at have deltaget i Forberedelsen og have lov til ... paa en senere Søndag ... at modtage Bekræftelsen i Daabspagten sammen med den første Altergang«.

Menighedsrådet i Magleby (Langelands Søndre Herred, Fyns Stift) kan i deres henvendelse af 15/10 1904 tiltræde præstekonventets forslag, dog »med det Forbehold, at Menighedsraadene faar frit Valg mellem dette og Bibeholdelsen af den gamle Ordning«, mens man i Taars gerne vil have overhøringen helt bort, for, som det hedder, »kommer Overhøringen nemlig til staa ene, bliver den ren og skær Examen, medens vi dog nu kan lægge Vægten paa Bekjendelsen og Velsignelsen og lade Overhøringen træde i Baggrunden«. Man foreslår så istedet bekendelsen og den efterfølgende velsignelse knyttet til den første altergang, som kan lægges på de sædvanlige konfirmationssøndage.

I Harte/Bramdrup menighedsråd er man af samme mening: »Punkt 2 i Forslaget tiltrædes«, mens man ved punkt 1 »nærer Betæneligheder ved, at Overhøringen gøres til selvstændig kirkelig Handling«. Lige modsat ønsker man i Ormslev/Kolt »Overhøringen en anden Dag end de 2 Konfirmationssøndage«, mens »Bekendelsen foretages ved den første Altergang, der *ikke* bør være henlagt til nogen bestemt Søndag«. I Øvrigt tiltræder man Maarslets forslag.

På samme linie finder vi Hellested menighedsråd, hvor man også ønskede at skille overhøringen fra selve konfirmationen, men »således at Konfirmationen finder sted paa de sædvanlige 2 Søndage i Aaret og forenet med Altergang, medens Overhøringen sker om Efteraaret Søndagen forud og om Foraaret i Reglen 2 Søndage forud«.

Henvendelsen fra Skanderborg er, selv om den er ønsket indsendt in extenso, kort og uden yderligere kommentarer; man tilsluttede sig helt Maarslets forslag.

Det er også enigheden, der kendetegner Vester Vedsted menighedsråds udtalelse. Her understreges det, at alle gerne så overhøringen helt fjernet, og der sluttes med ordene: »Endvidere kan et af Medlemmerne slutte sig til Konventets Forslag, mens alle de andre ønsker den offentlige Konfirmation *afskaffet* (ikke »Præstegangen«) og i dens Sted nøjes

med, at de, der første Gang ønsker at komme til Alters, henvender sig privat til Præsten derom, saa Tilladelsen dertil bliver en Sag mellem dem og ham«.

Den sidste i rækken af de henvendelser, som pastor Bille vedlagde sin opgørelse til Det kirkelige Udvalg kommer fra menighedsrådene i Rimsø og Kastbjerg, dateret d. 30/3 1905. Her mente man ligesom i Maarslets forslag, at overhøringen burde adskilles fra konfirmationen, men »af Frygt for, at Overhøringens Bibeholdelse paa de hidtidige Konfirmationssøndage vil bevirke, at denne faar en endnu mere frem-skudt Plads end hidtil og derfor let af de store Masser vil blive betragtet som Hovedsagen, ønsker man Overhøringen henlagt til en anden Søn-dag«. I øvrigt ønskede man at understrege, at bekendelsen med efterfølgende altergang skulle kunne foregå »ogsaa under 14 Aars Alderen«.

Nogle ønsker konfirmationen fastlagt på 2 særlige søndage, andre på hvilken som helst søndag uden hensyntagen til alder, mens andre gerne ser den helt afskaffet og afløst af en privat samtale med præsten. Men for en samlet betragtning er linierne i hovedtræk disse: overhøringen bør enten helt bortfalde eller adskilles fra konfirmationen, der principielt indholdsbestemmes som personlig tilspørgsel og bekendelse med efterfølgende velsignelse, og altid i forbindelse med altergang.

Det kan være nyttigt at notere sig, hvorledes disse 15 henvendelser tillige med de resterende 394 er indsendt indenfor et tidsrum på kun 1-2 år efter de første menighedsrådsvalg overhovedet. Set på den baggrund fremstår disse bilag til konfirmationssagen som et tegn på, at man i menighedsrådene allerede fra første færd har haft en udtalt fornemmelse for, hvilken rolle man ønskede at spille på tidens kirkepolitiske scene. I den forbindelse tænker jeg også på de mange andre sager, som Det kirkelige Udvalg arbejdede med. Bilagsmaterialet i Rigsarkivet viser os nemlig, at menighedsrådene har henvendt sig i adskillige sager.¹¹ Det er gennemgående en forbedring af de stedlige forhold, der driver menighedsrådenes henvendelser, men man fornemmer samtidig, at den mere principielle debat omkring konfirmationsspørgsmålet, og dermed også kirkepolitiske spørgsmål i bredere forstand, ikke er menighedsrådene fremmed.

Nogen egentlig teologisk interesse i strengere forstand er der vel ikke tale om, men der ligger, synes jeg, en gennemtænkning af sagen bag, som hæver menighedsrådenes ærinde udover det lokale plan. – Vi skal senere forsøge at uddybe dette forhold nærmere.

Disse femten henvendelser indsendt, som det hedder, in extenso er imidlertid ikke det eneste korrespondancemateriale i konfirmationssa-

gen, som findes i Rigsarkivets fire kasser. Udover de omtalte 409 menighedsråd har andre henvendt sig til ministeriet eller direkte til Det kirkelige Udvalg, hvor deres skrivelser er ført til protokol og vedlagt som bilag til sagen. Her er tale om ialt ti henvendelser, og vi vil for god ordens skyld i den følgende præsentation følge protokollens nummerring.

»Forelagt med Skr. fra Ministeriet af 20 sept 1904 med Henvendelse fra Menighedskonvent i Aarhus Stift.« Der er her tale om det førømtalte forslag fra præstekonvent i Århus af juli 1904. (Jvf note 9) Således hedder det i ministerens følgeskrivelse til Det kirkelige Udvalg: »... Henvendelse fra Præstekonvent i Aarhus Stift, hvori udtales Ønsket om at faa den nuværende Konfirmation efter Konfirmandforberedelsen afløst af en Overhøring paa de til Konfirmationen bestemte Søndage, medens Konfirmationen bliver en fri Sag.« Herefter følger så: »Skrivelse med 1 Bilag fra Maarslet Menighedsraad af 13 Oktbr. 1904.«, og den næste i rækken er »Skrivelse fra Beder og Malling Menighedsraad af 13 Oktbr 1904.« Her havde man også modtaget Maarslets forslag, men altså valgt at sende eget forslag til såvel ministeriet som pastor Bille, hvori man foreslog, at der »i de nugældende Forhold ved Konfirmationen foretages den Ændring, at Overhøringen bortfalder eller eventuelt henlægges til en Søndag«. Henvendelsen er imidlertid opført i pastor Billes liste med ordene: »Beder og Malling vil blive ved det gamle«.

»Skrivelse fra Holstebro menighedsraad 24/10 1904«, indtager en særstilling. Således hedder det i underudvalgets mødereferat: »Af de ... henvendelser fra Menighedsraadene fandt man kun et brugeligt Grundlag i Holstebros Menighedsraads«. ¹² Hvorledes skiller denne henvendelse sig ud fra de mange andre? Den stiller for det første ikke store krav om ændringer i selve konfirmationsformen, såsom en adskillelse mellem overhøring og selve konfirmationen og dennes forbindelse til nadveren forstærket, men vil i stedet beholde »den Side af Konfirmationen, der svarer til, at de Unge *bekræftes* i at være ... Konfirmander.« For det andet ønskede man ingen særlig bekendelse før den første altergang, idet »dette at de kommer er en 'stiltiende Bekendelse'«. Konfirmationshandlingen burde således efter Holstebro menighedsråds mening bestå af almindelig katekisation med efterfølgende håndspålæggelse og velsignelse af den enkelte, og denne opfattelse har man i Underudvalget for konfirmation af forskellig grunde, som vi senere skal komme ind på, set med billigelse på, uden at denne enkelte henvendelse som sådan har haft nogen indflydelse på arbejdet omkring den nye anordning.

»Skrivelse fra Spst Bruun i Levring af 18/12 1904 (udtalelse fra et Fællesmøde af Menighedsraadene i Houlbjerg, Lysgaard og Hids Herreder)«. På dette fællesmøde vedtog man med 46 stemmer mod 21, at »henstille til Det Kirkelige Udvalg, at dette ville virke for, at der gives Menighedsraadene i Forbindelse med Sognepræsten Myndighed til at lade Overhøringen ved Konfirmationen falde bort«. Man kan her hæfte sig ved, at det, som har ligget disse menighedsråd på sinde, overhovedet har fundet vej til ministeriet og Det kirkelige Udvalgs arbejdsborde kun tre- fire år efter det konservative stats- og kirkestyres endeligt.

»Skrivelse fra Ministeriet af 7/12 04 med Henvendelse fra Haurum og Sall Menighedsraad.« I denne henvendelse koncentrerer man sig om konfirmationsforberedelsen og de vanskeligheder, der var forbundet med denne i de små sogne på landet. Forberedelsen var ofte mangelfuld for børn, der tjente hos fremmede, og hvis arbejdsdag derfor startede ved 4-5 tiden om morgenen, hvortil kom, at undervisningen blev afbrudt af »Høstferiens« endnu travlere arbejde. Man fandt derfor i menighedsrådet, at »den nuværende Sommerkonfirmation er uheldig«, og ønskede i stedet forberedelsen til konfirmationen »begyndt som hidtil i maj, og at der holdes Sommerferie i de 2-3 travleste Sommermaaneder, hvorefter Forberedelsen med Fradrag af de mindre Frier fortsættes til Paaske«.

Vi har her en udførlig beskrivelse af datidens liv på landet og de vanskelige forhold, især konfirmationsforberedelsen måtte foregå under, når arbejdsdagen for de fleste 12-13 årige børn var 16-17 timer lang og ofte bestod af hårdt legemligt arbejde.

Det ønsker menighedsrådet at tage hensyn til, og det er i det hele taget iøjnefaldende, hvor stor forståelse for børnenes vanskelige kår, der her møder læseren: »... Børnenes Arbejdsdag er ikke et begrænset Timetal, men varer uafbrudt, indtil de om Aftenen have faaet Kreaturerne indrøgtede til Natten kl 8-9 om Aftenen. Saa skal Barnet, naar det har faaet sin Aftensmad først til at tage fat paa Lektier, og man vil let forstaa, at det kniber for det at samle Tankerne og lære, hvad det skal. Møder det uforberedt ... kan man daarligt revse eller bebrejde det stakkels Barn det«. Der løftes også en flig af tæppet, hvad angår menighedsrådets stilling i det lille lokale samfund. Således hedder det: »Nu tillader Lov om Menighedsraad af 15. maj 1903 paragraf 15b vel menighedsraadene at træffe Bestemmelse om, hvorvidt Konfirmationen skal afholdes 2 gange om Aaret, og Menighedsraadet har da ogsaa haft dette under Overvejelse, men ikke turdet tage nogen Bestemmelse uden først at have forelagt Sagen for Ministeriet. Dels vil der jo altid være nogle, der ville være utilfredse med al Forandring, mens det gaar meget let, naar sagen afgøres af Ministeriet ...«!

De næste tre henvendelser i protokollisten skal vi her kun kort komme ind på. De er i det væsentlige ikke forskellige og deres forslag ikke anderledes, end vi så det i de 15, pastor Bille indsendte in extenso. Menighedsrådene i henholdsvis Føvling-Stenderup (Malt Herred, Ribe Stift), Tranbjerg, Skelund, Visborg og Hadsund ønskede overhøringen adskilt fra selve konfirmationen, som så til gengæld burde knyttes sammen med altergangen på den ene eller anden måde, og ligeså ser man det fremlagt af menighedsrådene i Aversø og Tybjerg.

Den sidste i protokollens fortegnelse er »Skr fra Københavns Præstekonvent af 5/2 1905«. Som den eneste af fortegnelsens ti henvendelser indkom forslaget fra Københavns præstekonvent til Det kirkelige Udvalg, efter at Underudvalget havde påbegyndt sit arbejde med konfirmationssagen. Iflg. en lille notits i fortegnelsen blev den »hurtigt videresendt til Underudvalget«. I præstekonventet var der enighed om, at en forandring af konfirmationsordningen var nødvendig og for at få, som det hedder, »mere Sandhed ind i Handlingen«, fremsatte man følgende forslag: »at Tilspørgselen til den enkelte Konfirmand og dennes derpaa følgende Bekjendelse Bortfalder, at den afløses af, at Daabspagtens Ord fremsiges som en Fællesbekjendelse af Præsten, at der efter denne under Haandspaalæggelsen udtales et Velsignelsesønske over Børnene,« og »at Konfirmationshandlingen med Katekisation, Tale, Salmesang o.s.v. iøvrigt forbliver uforandret ...«.

Vi vil som det sidste i denne fremlæggelse vende opmærksomheden mod den del af korrespondancematerialet, som udgøres af Underudvalgets interne skrivelser. Som noget af det første i arbejdet med konfirmationsspørgsmålet satte Henry Ussing og A. S. Poulsen sig i forbindelse med de evangelisk-lutherske kirkesamfund i nabolandene Sverige, Norge og Tyskland for at undersøge, hvorledes forholdene omkring konfirmationen var der.¹³

Fra Sverige svarer Josef Sjöholm, docent i teologi i et brev til »H. Hr. Lic.Th. Henry Ussing«, dateret d. 18/1 1906, Lund.- Nogen reel beskrivelse af den svenske konfirmationsordning giver Sjöholm ikke, men brevet slutter: »Hvad betræffer de önsknin ger om forandring som under senere åren gjort sig gjällende, »... har man forhandlet konfirmationssagen på det svenska kirkemøde, og »dera forhandlinger, två bind, äro måhända trygliga på något dansk Bibliotek.« Et anderledes detaljeret svar sendes fra Oslo.¹⁴ I et fire sider langt brev beskrives forholdene omkring konfirmationsspørgsmålet der. Om den norske debat hedder det, at »ingen af ... (parterne) ... vil vide af, at der skal tages Løfte fra Barnet«. Debatten har været ført gennem en del år, men står, »På grund af denne Uenighed stille. Dertil bidrager også frykten for at miste også undervisningen hos Præsten ...«

I sit tre sider lange svar til biskop A. S. Poulsen, dateret d. 7/2 1906, betoner sekretær Johs. Hübener fra Evang.-Lutherische Konferenz i Dresden konfirmationens nøje sammenhæng med den første altergang: »... Die Konfirmation ... (wird) zwischen heiliger Taufe und Heiligem Abendmahl stehend (in Übereinstimmung mit unserem grossen lutherischen Katecheten von Zezschwitz) allerzeit als eine kirchliche Erziehungsarbeit auf Grund und im Sinne des heiligen Sakramentes zu betrachten sein, sodass eine Konfirmation ohne sich anschliessende Abendmahlsfeier eine historisch wie sachlich nicht zu rechtfertigender Abkürzung oder Unterbrechung der kirchlichen Erziehung sein würde«.

Kun et sted i disse tre skrivelser antydes det, i hvilken retning henholdsvis A. S. Poulsen og Henry Ussing har udbedt sig orientering. Hübener skriver således videre: »Wenn freilich dem von Euer Hochwürden angegebenen Plan der Gedanke zu Grunde liegen sollte, *dass man den ersten Abendmahlsgenuss auf eine reifere Alterstufe verschieben möchte*, so würden dem sehr viele lutherische Geistliche bei uns zustimmen, aber nur so, dass dann Konfirmation und erster Abendmahlsgang zusammen um einige Jahre hinausgeschoben würden« (min understregning).

I arbejdet i Underudvalget har disse tre skrivelser imidlertid kun haft ringe betydning. I mødereferaterne er de ikke omtalt, og et blik på den betænkning, som Underudvalget arbejdede henimod, da denne korrespondance fandt sted, viser, at man ikke ændrede standpunkt, efterhånden som behandlingen skred frem, men derimod holdt fast ved, at man ikke anså den første altergang for at være en del af konfirmationens væsen. Hertil kommer, at Ussing i sin tale ved fremlæggelsen af Underudvalgets betænkning for Det kirkelige udvalg omtaler korrespondancen således: »... i det hele og store var Forholdene saa forskellige fra vore, at vi ikke havde meget at lære fra disse Steder.«¹⁵

Mens menighedsrådene for en stor dels vedkommende havde ønsket konfirmation og altergang knyttet nærmere sammen, end tilfældet var under den gamle ordning, vendte Ussing og biskop Poulsen derimod blikket mod nabolandenes kirkepraksis for at finde begrundelse for at skille dem ad.

Det gjaldt for dem om at finde frem til en balance mellem teologi og praksis i forholdet mellem konfirmation og altergang, hvor både den teologiske redelighed, men også de vanskelige vilkår, som konfirmationen havde i praksis, blev taget med i overvejelserne.

Men selve initiativet til, at vi får sagen på arbejdsbordet i Det kirkelige Udvalg, kom fra de næsten nyoprettede menighedsråd ude omkring i landet. Herfor taler de mange henvendelser, og jeg kan helt slutte mig

til M. Neiiendam, når han i »Ungdom i Udspring« udtrykker det således: »Når Sagen alligevel kom ind for udvalget i efteråret 1905, skyldes det indtrængende henvendelser fra menighedsråd og præstekredse«. ¹⁶ Men også andre meninger har været fremme.

Fra forskellig side har man gjort gældende, at det var opfordringen fra Københavns præstekonvent, der førte til, at Det kirkelige Udvalg tog sagen op til behandling. Ussing skriver i sine erindringer: »Denne Sag (konfirmationen) ... blev rejst ved en henvendelse fra Københavns Præstekonvent« ¹⁷ og Jørgen Jensen skriver i sin artikel »Omkring Konfirmationsordningen af 1909«, at »en opfordring fra Københavns præstekonvent til Det kirkelige Udvalg ... gav anledning til, at udvalget tog sagen op«. ¹⁸ Den pågældende henvendelse er imidlertid, som vi kort har været inde på, dateret d. 5/2 1906, protokolført i Det kirkelige Udvalg samme dato og tilstilet Underudvalget d. 10/2 1906, – altså tre måneder *efter* nedsættelsen af Underudvalget.

Det var heller ikke den ellers så initiativrige kultusminister I. C. Christensen, ¹⁹ der så at sige satte konfirmationen på Det kirkelige Udvalgs dagsorden. De henvendelser, som ministeriet modtog, blev hurtigt sendt videre ledsaget af et brev fra ministeren selv. I bilagsmaterialet er der tre sådanne skrivelser, og her står konfirmationssagen i venteposition. D. 24/9 1904 »gaar ministeren ud fra« at sagen vil blive inddraget i Det kirkelige Udvalgs forhandlinger, og meget længere synes sagen ikke at være kommet i februar 1905, hvor det »formodentlig tør forventes« at konfirmationen tages op til overvejelse. Overfor Det kirkelige Udvalg pegede ministeren således nok på det ønskelige i, at konfirmationsspørgsmålet som sådan kom på Det kirkelige Udvalgs dagsorden, men noget initiativ tog han ikke dertil.

Konfirmationssagen blev ført frem ved de mange henvendelser. Initiativet kom hverken fra Københavns Præstekonvent, I. C. Christensen eller indenfor Det kirkelige Udvalg, men fra menigheden selv, og man kunne i Det kirkelige Udvalg ikke blive ved med at sidde sagen overhørig.

II

Konfirmationsspørgsmålet havde været undervejs længe og undertiden gjort til genstand for en debat, der strakte sig ind i forskellige retninger af dansk kirkeliv. Vi skal her forsøge at tegne et billede af denne debat

med henblik på at kunne udpege, hvor i dette »landskab« menighedsrådenes henvendelser befinder sig.

Indenfor den grundtvigske fløj indholdsbestemte man stadigvæk konfirmationen som tilspørgsel, bekendelse og velsignelse ved håndspålæggelse, men ønskede sig fri af lovgivningens tvang og pietismens subjektive konfirmationsforståelse. Især to publikationer kom til at præge tidens debat, nemlig Ludvig Zeuthens lille hæfte »Endnu et Ord om Konfirmation« fra 1860 og »Konfirmation« fra Otto Møllers hånd fra 1880.

Zeuthen fandt det »naturstridigt ... at man i en Alder af 14-17 Aar forsager og tror« og i forskellige artikler²⁰ plæderede han for en ordning, hvor konfirmationsforberedelsen og den dertil hørende overhøring adskiltes fra den egentlige konfirmation. Selve bekræftelsen af dåbspagten skulle så være »en aldeles fri til Naveren knyttet Confirmation«. Med denne ordning ville man kunne sikre, at »Børnene har den christelige Oplysning, som Folkekirken kan fordre af alle sine Medlemmer«, samtidig med at »Daabspagtens offentlige Bekræftelse ... bestaar som en fri Sag for dem, som begjære den«.

Hos Otto Møller er tonen skarpere og 1736-forordningen direkte teologisk uredelig. Otto Møller har, som også Grundtvig, den oprindelige betydning af håndspålæggelsen som en besegling i tankerne. Begrebet dåbspagt er, siger han, »først og fremmest Guds Pagt med os ... og ingenlunde hovedsagelig vort Løfte til Ham«. Det er Gud, der bekræfter, hvad der skal bekræftes, og som sådan er konfirmationen en forkyndelse, der både peger på og forbinder Guds nådegaver: dåben og nadveren. »Men det er,« påpeger Otto Møller samtidig, »selvforståeligt, at det forudsættes, at Konfirmanden siger Ja til sin Daabspagt«. Grundtvigianeren Otto Møller ønskede således ikke en konfirmation uden personlig tilspørgsel og bekendelse, men at dette skulle ske uden nogen form for tvang, såsom fastsatte konfirmationssøndage og fastsat aldersgrænse.

Trods den strenge og veloplagte polemik mod den pietistiske konfirmation stiller han ikke noget direkte krav om eller forslag til et nyt konfirmationsritual, velsagtens fordi han i 1880 ikke så nogen mulighed for, at det daværende kirkestyre »med god Vilje (ville) tilstede den mindste Afvigelse, hverken i uvæsentlig eller væsentlig«. Det synes at være hans erfaring fra kampen mod det statskirkelige »Cujus regio ejus religio« i provisoriepolitikken og vækkelsernes tidsalder, at det »I det hele gjælder ... for at blive *retvendt* meget mere om *at vende sig selv* end

om at vende Formen om«. Og når man ser, hvorledes netop den tids forsøg på forandringer i formen som oftest gjorde hverken fra eller til, fordi de, som stod for styret, anså det for deres opgave netop at holde på formerne, må man give ham ret. Tværtimod må man sige, at det i mange tilfælde istedet førte til splid i egne rækker blandt dem, som søgte at give forandringer former!

I denne sammenhæng bør Askovadresserne af 1881 nævnes.²¹ Konfirmationen var en af adressernes punkter. Her lå den imidlertid sammen med to andre frihedskrav i adresserne ganske på den »praktiske« linie og rørte ikke ved de mere principielle spørgsmål, som var hovedanliggendet i adresserne og på det tre dage lange vennemøde, som gik forud. Konfirmationen var derimod kommet på Askov-mødets dagsorden som et resultat af problemer på bl.a. Mors, hvor man ville lade ukonfirmerede børn gå til alters, problemer, som man mente krævede løsning ved, som det hedder i den ene af adresserne, »Ændringer i den nuværende kirkelige *Ordning*« (min understregning) og nogen reel indflydelse på tidens debat omkring konfirmationen fik adressen ikke.

Otto Møller var ikke med i Askov og var i det hele taget yderst kritisk overfor det, der kom derfra, fordi det efter hans mening var et overfladisk hastværk.²² – Sagen førte da heller ikke til stort andet end et sagsanlæg fra kultusministeren mod 6 af underskriverne for ukorrekt fremgangsmåde, samt en irettesættelse af 80 præster, fordi de var gået direkte til Rigsdagen. Det var vel navnlig denne procedure, der holdt liv i interessen for adresserne, og der var ingen grund til at antage, at konfirmationssagen har øvet nogen indflydelse på røret omkring de såkaldte Askovadresser.²³ – Otto Møller mente ikke tiden var inde til den slags forandringer i formen, men at man i stedet skulle besinde sig på at bruge formen på en sådan måde, at den kunne »rumme det, vi trænge til at lægge i den«. Nok skal man ikke slukke med papir, når det brænder hos menigmand, men for megen ildhu og for lidt omtanke kan også gøre ondt til værre.

Men også inden for en anden fløj af dansk kirkeliv – Indre Mission – så man konfirmationen som et problem og tog afstand fra, at der i forbindelse hermed kunne være tale om noget løfte. Konfirmation er og betyder bekræftelse, og det skal man holde sig for øje. Vilhelm Beck skriver i sin bog »Min Konfirmationsforberedelse« fra 1901,²⁴ »at Nadveren er vor Konfirmation«. Her er Jesus Kristus tilstede, deri bekræfter han dåbens nådegave, og det eneste, der her ufravigeligt forlanges af mennesket, er troen. Derfor må der lægges megen vægt på, at det er »Troen – at lokke Troen frem, (der) er Konfirmationsforberedelsens stadige Arbejde«, og selve konfirmationshandlingen træder da også i

baggrunden i Becks bog. Hans ærinde er således ikke så meget et opgør med den pietistiske konfirmation, som det er en fremstilling af konfir-mationsforberedelsens betydning for omvendelse til den tro, der søger nadverens bekræftelse af dåbens nådegave. Og grunden til, at konfir-mationen blev et »problembarn« for Indre Mission, skal findes i, at denne mulighed for omvendelse til tro inden for konfir-mationsforbere-delsens rammer blev mere og mere truet af den almindelige samfund-sudvikling.

Dette problem var imidlertid skabt af hele situationen og må ligesom andre af tidens kirkepolitiske spørgsmål anskues på baggrund af de kulturelle og politiske strømninger i tiden.

På en lang række områder blev det danske samfund forandret i den sidste halvdel af det 19. århundrede. Et nyt samfunds- og bevidst-hedsliv afløste det gamle, da industrialiseringen kom til og satte skel mellem land- og bykultur. Samtidig gjorde det videnskabelige og ideo-logiske nybrud, der her i landet fandt sted omkring 1870, og som i litteratur tog form af »det moderne gennembrud«, sig ligeligt gældende over en bred front inden for dansk teologi og kirkeliv. Blot var der forskel på problemerne i byen og på landet og på, hvordan man søgte at løse disse.

Den grundtvigste bevægelse med dens ideer om folkeligt og åndeligt fællesskab løsrevet fra al statslig tvang slog aldrig helt igennem i byer-ne, men blev stort set bundet til et bestemt miljø omkring højskolerne på landet, hvorimod den indre missionske forkyndelse og mission for den enkeltes omvendelse, talte til bymennesket. I sin artikel »Byen og det grundtvigske« fra 1962 finder Knud Hanghøj forklaringen i, at folk i byen lever som enkeltmennesker. Hos grundtvigianerne »blev der sat streg under ordet fællesskab«, mens Indre Mission henvendte sig mere til den enkelte og derfor fik bedre fodfæste i byerne.²⁵ Ofte så man også denne omvendelsesorienterede forkyndelse fulgt op af direkte socialt engagement. I sin lille bog »Hvad vil den Indre Mission« tegner Harald Stein et billede af de mange planer for socialt hjælpearbejde, som Indre Mission organiserede, især i Københavnsområdet, og han kan i foror-det til tredje oplag med tilfredshed konstatere, »at der er sket overras-kende Fremgang paa alle ... Omraader«.²⁶

Den nye situation, som forelå i København henimod slutningen af det forrige århundrede, var også for konfirmationen af yderst kritisk art. Befolkningstilvæksten i hovedstaden var enorm og den deraf føl-gende sociale nød ikke mindre, og som et af resultaterne havde kirken mistet kontakten til sine sognebørn. »Den personlige Paavirkning er bleven en umulighed«, skrev Henry Ussing i 1893 i bogen »Kirken i

Nød«. Og videre hedder det: »Det store Flertals Forhold til Kirken er blevet et rent Forretningsforhold«, – og »Tusinder af Konfirmander... medbringe det Indtryk fra deres Konfirmation, at Kristendommen er Humbug, og Præsterne nogle godtroende Stakler, der tages ved Næsen«.²⁷

Det kan umiddelbart lyde som overdrevent hårde ord, men bogen blev mindre end et halvt år efter sin fremkomst rost i en artikel i Politiken netop for »med skaanselsløs Ubarmhjertighed at blotte Kirkens Afmagt i Hovedstaden«, hvor »Folketallet står i et urimeligt Forhold til Præsternes Antal«, og hvor flere og flere har lagt »Afstand til Kirken«.²⁸ – Situationen var problematisk. Arbejdernes kamp gennem deres organisationer for bedre levevilkår gik sammen med en kirkefjendsk, aggressiv udfordring til det kristne livssyn, og den indre sammenhæng og konsekvens, som kirken hidtil havde hvilet i, var ikke længere tilstrækkelig til at sikre den og kristentroen over for omverdenen i almindelighed og blandt dens egne i særdeleshed.

Lad os vende tilbage til menighedsrådenes henvendelser. For en samlet betragtning peger den største del i retning af en ordning, hvor konfirmationsundervisningen og den traditionelle efterfølgende overhøring adskilles fra den egentlige konfirmation. Tilspørgslen, bekendelsen og velsignelsen henlægges til den første altergang, således at det står den enkelte frit, hvornår han ønsker sin konfirmation. Et lignende forslag blev som tidligere nævnt fremlagt af Dr. Ludvig Zeuthen allerede omkring 1860, men det vil være naturligt at spore det principielle grundlag for menighedsrådenes forslag i bredere og mere samtidige sammenhænge.

På spørgsmålet om, hvor vi finder konfirmationen gjort til genstand for diskussion, er svaret éntydigt. Artikler, kronikker og indlæg til en debat om konfirmationsspørgsmålet i almindelighed finder vi for langt den største dels vedkommende i *Højskolebladet*.²⁹

Diskussionen i Højskolebladet er præget af engagement og principiel klarhed. Linierne til Zeuthen og især Otto Møller er her iøjnefaldende, og i flere af indlæggene henvises der direkte til dem som forbilledlige. – I perioden 1894 til 1901 finder vi fjorten indlæg, som indbyrdes diskuterer konfirmationsspørgsmålet i et forum, hvor den praktiske erfaring, der anskuer »Sagerne, som de virkelig står«, går hånd i hånd med en principiel afklarethed i retning af personlig sandhed og frihed i det kristne liv.

Det fælles udgangspunkt for denne diskussion mellem lægfolk og præster er det forargelige i dels at afkræve et dåbsløfte, dels at den tilspørgsel og bekendelse med efterfølgende velsignelse, som burde

være den egentlige konfirmationshandling, af de unge ofte blev betragtet som ligegyldig. Konfirmationen er, hedder det i et af indlæggene, »en ubrugelig og usmagelig Skik«, især i storbyerne, hvor »paradekonfirmationer« og »almanakaltergange« havde gjort konfirmationen til »...et dødt og aandløst Væsen«, der gør »Folkekirken i sletteste forstand til Allemandskirke«.³⁰

Et samtidigt billede til illustration af konfirmationsforargelsen finder vi i Carl Ewalds lille artikel »Konfirmation« i Politiken 4/10 1899, hvor det bl.a. hedder: »Oluf skal konfirmeres ... sikke et postyr. Jeg har ikke været i Kirke siden jeg blev viet ... (og) min kone er Fritænker«. »Drengen er sgu ligeglad. Han ofrer det ikke en Tanke ... det er Uret og Cigarerne og Gildet og alt det der«. – Men naturligvis, drengen skulle da konfirmeres!

En vej ud af disse »Teatersøndage« ville være at give hele konfirmationen mere frivillig karakter. Det gennemgående forslag i denne debat var således: »ophævelse af den lovbefalede 14-Års Alder og de to lovbefalede Konfirmationssøndage, så man kan holde Konfirmation paa hvilken som helst Søndag i hele Aaret«, og »Overhøringens Adskillelse fra den egentlige Konfirmationshandling, og denne umiddelbart efterfulgt af den første Altergang«. Med denne ordning ville man kunne beholde konfirmationen og samtidig få bugt med de forargelige elementer for så vidt, »at det mere og mere ville komme til dette, at ikke andre lod sig konfirmere end de, som følte nogen trang til at slutte sig til det kristne samfund«.

Der kan efter min mening ikke herske nogen tvivl om, at det er i disse kredse omkring højskolerne, vi skal finde motivationen i og inspirationen bag menighedsrådenes henvendelser, og det principielle grundlag er således det grundtvigske kirke- og menighedssyn. Her så man folkekirken som en borgerlig indretning, hvor den kristne menighed lever »som Gæst«, og når blot menigheden får frihed fra lovgivningens tvang, skal den nok ved egen kraft gøre sig gældende og vinde frem. På den måde kan man sige, at menighedsrådene i denne sag har et ærinde, der ligger udover det lokale plan, trods den manglende teologiske interesse i strengeste forstand. Der kan bruges mange og positive ord om den side af den grundtvigske bevægelse, som blev en del af menighedsrådene i dette århundredes begyndelse, men frem for alt må man sige, at initiativet var et af menighedsrådenes adelsmærker fra allerførste færd.

Vi har i det foregående peget på en række faktorer, som i højere eller lavere grad har været bestemmende for Konfirmationsanordningen af 1909's tilblivelse. Som fællesnævner herfor kunne man vælge: et

grundtvigsk initiativ. – Et næste spørgsmål er så: hvad skete der med dette initiativ? Var det bæredygtigt nok til at blive omsat i lovmæssige forordninger, var det praktisk holdbart?

III

Lad os vende opmærksomheden mod de syv medlemmer af Underudvalget, hvor vi finder lægfolk og gejstlige sat sammen på tværs af kirkepolitiske retninger og interesser. De syv medlemmer var: Sophus Theodor Balslev, præst i Søndersø, grundtvigsk orienteret, Jens Lund, højskoleforstander i Vejstrup, grundtvigsk orienteret, M. E. Matthiesen, førstelærer i Haarslev pr. Aarup, Peder Pedersen, gårdbestyrer i Vester Vedsted, A. S. Poulsen biskop i Viborg, O. F. T. Thomsen, højskoleforstander i Børkop, en af Indre Missions højborge, samt pastor Henry Ussing, som i det følgende skal beskæftige os nærmere.³¹

Hvis man stiller sig den opgave at udfolde det interne forhold mellem disse mennesker med henblik på at kunne pege på de mere toneangivende i deres samarbejde, mødes man af i hvertfald ét problem. Underudvalgets forhandlinger er ikke protokolførte, og man er derfor henvist til de yderst sparsommelige mødereferater, ud fra hvilke det er umuligt at sige noget om, hvad de forskellige medlemmer har fremført af synspunkter, hvor aktivt de har deltaget i debatten, og hvor stor eller lille konsensus, der har været internt. Det er derfor nødvendigt at nærme sig problemet af anden vej, f.eks. ved at se på det teologiske og kirkepolitiske bagland hos dette underudvalgs medlemmer: Hvem må formodes at have haft erfaring og talent for teoretiske drøftelser og praktisk udformning af kirkepolitiske sager? Anlægger man denne indfaldsvinkel hæver to navne sig ud af anonymiteten: biskop A. S. Poulsen og Pastor Henry Ussing.

Ved første øjekast står det klart, at der her møder os et modsætningspar, hvad angår såvel personlig profil som teologisk virksomhed i officiel kirkelig regi. Allerede forsøget på at placere dem i en kirkepolitisk sammenhæng og udfolde nogle af grundtrækkene i deres respektive kirkesyn viser dette.

Biskop Poulsen var blevet valgt til biskop i Viborg ved en af den politiske konservatismes sidste kirkelige afgørelser inden systemskiftet. P. G. Lindhardt beskriver ham som »en svag og uselvstændig mand«, der »føjte sig bundet til en gammel kirkelig position, han ikke have mod til at hævde«.³² Den afgående generation af konservative biskopper, bl.a. Stein og Swane, havde i ham set en mulig arvtager til den

Mynster-Martensen'ske tradition, men han levede ikke op til deres forventninger. A. S. Poulsen er nok formand for Underudvalget, men der er ingen grund til at antage, at han har været toneangivende i forhandlingerne, hverken i den teologiske diskussion eller i den praktiske udformning af Underudvalgets betænkning.

Henry Ussing handler og taler helt anderledes konkret ud fra et fasttømret teologisk grundsyn. Han blev født d. 2. juli 1855 i et akademisk borgerhjem i København. Efter at været blevet teologisk kandidat i 1877 drog han på dannelsesrejse til England, Tyskland og Italien, og ved sin hjemkomst i 1882 blev han sognepræst i Vejlbj ved Århus. I 1891 kom han til Valby. Sin personlige kirkelige kaldelse fik han i kirken på en Langfredag, da han var tolv år gammel. »Fra den Dag vidste jeg, at jeg havde mit aandelige Liv under Korset, og at Langfredag var den største Dag i Verden«, således husker den aldrende Ussing den begivenhed, som fik altafgørende betydning i hans liv.³³ Han havde ikke nogen decideret ulykkelig barndom, men det var først efter dette religiøse gennembrud, omvendelsen og genfødslen, at livet begyndte for ham, og denne omvendelse som tolvårig danner baggrund for hans teologiske grundsyn: det centrale er den enkeltes omvendelse, troen og livet i troen.

I sin bog »Tanker til Overvejelse om Menighedsliv og Kirkeliv« fra 1890 beskriver Ussing sit menighedssyn ved en allegori over det jødiske tempels opbygning. Det allerhelligste i menighedens liv er nadveren, der principielt burde skilles fra gudstjenesten, ligesom det Allerhelligste er skilt fra templet. Om nadveren samles de troende, som ved den personlige bekendelse har tilsluttet sig menigheden.

Det hellige er menighedssamfundet, det almindelige præstedømme, som for Ussing ikke er et teoretisk dogme, men »de kristnes Værnepligt, hvorved det først bliver Alvor med den store Grundtanke, at leve for Guds Rige«. Forgården er folkekirken, hvor alle er døbt, og hvor alle har ansvaret for at føre de døbte til omvendelsens genfødsel i Kristus. Dette er den indre missions område: her skal der drives sjælesorg, her skal der prædikes, og her vil også konfirmationsforberedelsen finde sin plads i Ussings teologi. Hedningernes forgård er den ydre missionsmark.

Ussing er her på linie med Indre Missions traditionelle synspunkter, og det ovenfor skitserede kirke- og menighedssyn blev da også det principielle grundlag for den kirkepolitik, som Indre Mission arbejdede ud fra i Det kirkelige Udvalg. Ussings kirkesyn forener det genfødte menighedsliv med en organisatorisk kirkeramme, idet han nok har nadveren som menighedens allerhelligste, men samtidig i kraft af dåben kan tage folkekirken alvorligt som kirke.³⁴

Ussing var imidlertid også en handlingernes mand, der tog sin omvendelse, tro og kirkesyn bogstavelig. Han havde et åbent blik overfor storbyens såvel kirkelige som sociale nød, og han var foregangsmand i bl.a. Københavns Kirkefond.

Om præsten Henry Ussing skriver Hans R. Iversen: »Ussing vil først og fremmest være præst og medarbejder i Herrens menighed. Det er her, han lægger sin væsentligste indsats« ... og »hans arbejde er karakteriseret ved at forene missionspræstens ildhu med tankens og sprogets klarhed«. ³⁵ Nogle gange har ildhuen måske nok taget overhånd. Peter Schindler skriver om ham som konfirmationspræst: »Saa stor en Prædikant Ussing var, ligesaa ringe en Pædagog var han. Det var Omvendelse eller Helvede og det begreb Drengene ikke et Kuk af. De sov af karsken Bælg under Talen, for de havde været tidligt oppe og ude med Mælkevognen ...«. ³⁶ Her er Ussing på linie med Beck: Det er »Troen, at lokke Troen frem«, der er konfirmationsforberedelsens stadige arbejde.

Arbejdet i Det kirkelige Udvalg er ofte blevet beskrevet som frustrerende og nærmest nytteløst. Ussing var af en anden mening. Han befandt sig godt ved et forhandlingsbord og drøftede ivrigt kirkens ordning, som i høj grad var en hjertesag for ham. Det var ved »alvorlig Raadslagning mellem Kirkens og Statens Tillidsmænd«, man skulle finde løsninger på kirkens problemer og afstikke vejen for dens fremtidige udvikling. Der skal her peges på Henry Ussing som Underudvalgets centrale skikkelse. Med sig til forhandlingsbordet har han ikke blot kirkepolitisk erfaring og styrke, men også et principielt grundlag herfor: et formuleret menighedssyn. Både tanke og handling drives for ham frem af dette ene: den personlige bekendelse af den tro, som han fik en Langfredag, da han var tolv år. Han var i Underudvalget ikke blot toneangivende, men uden tvivl også ordfører i ordets videste betydning.

Vi har i det foregående forsøgt at udfolde nogle kirkepolitiske sammenhænge omkring Underudvalget for konfirmation. Hensigten med disse undersøgelser har været at afdække den modsætningsfyldte situation, som konfirmationsspørgsmålet stod i under forhandlingerne. Initiativet til at tage konfirmationsspørgsmålet op var drevet frem af grundtvigske kredse, mens den toneangivende i Underudvalgets interne arbejde var den indre missionsk orienterede Henry Ussing. Menighedsforskellen mellem disse to retninger indenfor dansk kirkeliv har, som vi kort har antydnet det, såvel teologiske som samfundsmæssige motiver. Konfirmationsspørgsmålet står således på hele sin vej frem mod at blive til Konfirmationsanordningen af 1909 ikke blot mellem henven-

delsernes grundtvigske krav og en indremissionsk dominans i Underudvalget, men også i en kirkepolitisk spænding mellem landkulturens teologi på den ene side og bymissionens vækkelsesprægede på den anden.

Fælles er derimod begge retnings engagement i sagen ud fra tidens generelle krav om at nå frem til større personlig sandhed og frihed, og et af de spørgsmål, det her står tilbage at søge besvaret er, hvorfor det grundtvigske initiativ, som dog udsprang af flere års diskussion og praktisk føling med »Sagerne, som de virkelig staar«, og som havde haft styrke nok til at nå frem til Det kirkelige Udvalgs arbejdsbord, alligevel ikke viste sig at være bæredygtigt for en forandring, der også gjaldt formerne, mens Indre Mission på en helt anden måde kunne »være med« i det moderne Danmark, som i rivende hast voksede og tog form allerede i dette århundredes første årti.

For den grundtvigske bevægelse, der med sine ideer om folkeligt og åndeligt fællesskab var bundet til landkulturen, udmøntedes indholdsbestemmelsen af personlig sandhed og frihed sig i krav om frihed fra lovgivningens tvang. Personlig sandhed og frihed var et spørgsmål om at kunne bekende sin kristne tro, når man følte trang dertil.

For Indre Mission, der med sin forkyndelse og mission for den enkeltes omvendelse havde vundet fodfæste i storbyen, gik vejen til personlig sandhed og frihed over vækkelse og omvendelse: et sandt og frit liv var et med omvendelsens Jesus Kristus i menighedens fællesskab. I dette menighedssyn lå implicit en forståelse for, at forkyndelse og mission i storbyen talte ind i en helt anden sammenhæng, end tilfældet var i den grundtvigske landkultur. Her fandtes ingen religiøs aktivitet, som Indre Mission kunne fortsætte eller udbygge, og bymissionens vækkelsesteologi måtte se vejen til personlig sandhed og frihed spærret, ikke som grundtvigianerne af lovgivningens tvang, men først og fremmest af tidens ligegyldighed og kirkefjendskab.³⁷

Som en naturlig følge måtte den indre missionske løsning på konfirmationsspørgsmålet lægge vægt på konfirmationsforberedelsen, hvis stadige mål det var »at lokke Troen frem«. Man kunne ikke som grundtvigianerne ude på landet regne med, at kun de, som i personlig sandhed og frihed følte trang dertil, ville lade sig konfirmere. Konfirmationen var for flertallet i byen en skik, som blev opretholdt, rensat for teologisk refleksion, og ønskede man at få bugt med de forargelige elementer, som konfirmationsspørgsmålet rettede sig imod, var det netop ikke nogen »holdbar Løsning« at gøre konfirmationen til en fri sag. I så fald ville den vigtige konfirmationsforberedelse også let forsvinde. Og det var naturligvis det værste, for dermed smuldrede folke-

kirken som ramme for vækkelsesarbejdet. Man koncentrerer sig derfor mere om »den aandelige Nød«, i hvilken de unge uden nærmere eftertanke aflægger den personlige bekendelse på konfirmationssøndagen, end om konfirmationens tilspørgsel og bekendelse som sådan.³⁸

Her er tale om såvel teologiske som samfundsmæssige motiver og den sidste af vore undersøgelser vil gennem en vurdering af Underudvalgets betænkning søge at belyse, i hvilken forstand dette forhold kom til at spille en væsentlig rolle for, hvilken lovgivningsmæssig form konfirmationsspørgsmålet fik.

IV

Konfirmationsanordningen af 1909 understreger det såkaldt objektive i konfirmationshandlingen: kirkens forbøn og velsignelse som en bekræftelse af dåbsnåden. Hovedanliggendet i denne fakultative løsning kommer til udtryk i det sidste af anordningens tre mulige ritualer, som er uden personlig tilspørgsel eller bekendelse og løfte, og hvor konfirmationen er adskilt fra nadveren, for så vidt at konfirmanderne selv kan vælge, om de vil til alters, og så i fald hvornår.

De principielle grundtræk i denne anordningen er i det store og hele analoge med dem, vi finder allerede i Underudvalgets betænkning af august 1906. Diskussionerne i Det kirkelige Udvalg ved første, anden og tredje behandling har ikke ændret den holdning til konfirmationsspørgsmålet, som ligger til grund for Underudvalgets betænkning: at de »*egentlige Vanskeligheder*« for en stor del lå i at afkræve hver enkelt barn en personlig bekendelse.

Man var i Underudvalget enige med menighedsrådene i, at en reform var nødvendig for at undgå forargelse og usandhed, men man ønskede samtidig at understrege, at »de kirkelige Forholds udvikling er saa forskelligartede, at hvad der et Steds maa anses for paatrængende nødvendigt« kan »møde alvorlig Modstand andre Steder«. Som Henry Ussing sagde i sin fremlæggelsestale for Det kirkelige Udvalg: »... man har... ikke kunnet unddrage sig den Følelse at der var en Sko, der trykkede, men Spørgsmålet er, *hvor* den egentlig (min understregning) trykker, og hvorledes der skal reformeres«.³⁹

For Underudvalget med Ussing i spidsen var der ingen tvivl om, hvor skoen trykkede: det ømme punkt var konfirmationsnøden i storbyerne, især i København. I betænkningen hedder det: »... særligt i Hovedstanden have Forholdene udviklet sig saaledes, at en Fastholden ved Konfirmationens tidligere Form ikke kan anses forsvarlig«, og i fremlæggelsestalen understreger Ussing denne holdning, da han fremfører, at man

i Underudvalget har lagt vægt på henvendelsen fra Københavns Præstekonvent, »fordi den i stærkere Grad end de andre, hviler paa en Nødstilstand, som det er nødvendigt at gøre noget overfor«.

Konfirmationsspørgsmålets egentlige vanskeligheder består for underudvalget og Ussing ikke i lovgivningens tvang, som grundtvigianerne mente det, men i at afkræve hvert enkelt barn den personlige bekendelse. Ikke fordi dette i sig selv ansås for forargeligt og i strid med den personlige sandhed og frihed, – »under visse Forhold betegner (den) et Fremskridt«⁴⁰, – men fordi den samfundsmæssige udvikling, som udmøntedes i kirkefremmedhed – og ligegyldighed, måtte tages med ind i overvejelserne. Betænkningens ord: »Jo mere Menighedslivet naaer frem i bevidst Udvikling«, skal forstås således, at jo mere bykulturens verdsliggørelse af den enkelte igennem faglig organisation på socialistisk grundlag breder sig i befolkningen, jo mere betænkelig vil de unges personlige bekendelse være. Grunden til at forholdene i hovedstaden i særlig grad vakte bekymring og forargelse lå nemlig i, at »Samfundsskikken utvivlsomt er vokset nøje sammen med Konfirmationens Navn«. Ligegyldigheden og kirkefremmedheden fik nemlig på ingen måde nogen betydning for folks *formelle* tilhørsforhold til kirken og konfirmationen. Forældre, som forud havde præpareret børnene mod præstens undervisning, tog ganske irrationelt konfirmationshandlingen med for festens skyld. Det var konfirmationsfesten i forbindelse med den kirkelige handling folk forholdt sig til, og Ussing kunne med det øvrige Underudvalg ikke lade konfirmationen blive en fri sag. En sådan ordning ville få skæbnesvangre følger. I fremlæggelsestalen hedder det således: »Disse Følger vil vist nok ikke i den første Tid træde frem paa Landet i det store og hele, men derimod straks i de større Byer og vel frem for alt i Hovedstaden. De kan kortelig sammenfattes deri, at i løbet af kort Tid ville ogsaa Præstegangen falde bort ...«. Det var skikken, der opretholdt konfirmationsforberedelsen, som man i Underudvalget lagde megen vægt på: »... Præstengangen er et af vor Kirkes største Klenodier«, og »det forekommer os sandsynligt, at den kun lader sig bevare som en Konfirmationsforberedelse«.

Tankegangen er denne: Konfirmationen er som skik med til at bevare den konfirmationsforberedelse, som man anser for det vigtigste, dels fordi man, som det hedder i fremlæggelsestalen, »skylder de BARNEDØBTE en god Opdragelse i den kristne Børnelærdom«, og dels fordi man her havde mulighed for fra kirkens side at dæmme op for den aggressive udfordring til det kristne livssyn, som bykulturen spredte omkring sig, og som også havde sat sit umiskendelige præg på den opvoksende generation.

For Underudvalget og Ussing var konfirmationsforberedelsen den vej, man skulle gå, hvis man ville forsøge at nedbryde disse barrierer. Ussing udtrykker det således i sin fremlæggelsestale, at man står »overfor en Udvikling i Menneskeslægtens Tankegang, om hvilken det gjælder, at hvis Kirken ikke følger med, saa løber Udviklingen fra Kirken ...«.

Med hensyn til konfirmandernes altergang ville man ikke fastsætte nogen regel. Mens konfirmationen kunne rettes ind efter samfundets kirkelige vaner, kunne dette aldrig være tilfældet med altergangen, og som konsekvens heraf måtte man i Underudvalget foreslå altergangen skilt fra konfirmationen. »... Altergangens faste Forbindelse med Konfirmationen løses, saaledes at det udtrykkeligt betones, at det beror paa den Enkeltes egen drift og aandelige Udvikling, hvornaar han og om han overhovedet vil søge Herrens Bord«, hedder det i fremlæggelsestalen, mens betænkningen omtaler nadverbordet som indgangen til »fuld deltagelse i Menighedens Liv«.

Det principiel teologiske grundlag for at løse konfirmationsspørgsmålet på denne måde, mener jeg skal findes i den indre missionske opfattelse, at det er den hellige nadver, der er den egentlige konfirmation. Ganske vist måtte den enkelte kunne sige ja til forsagelsen og trosbekendelsen for at konfirmationen kunne være sand, men da denne i egentlig forstand lå ved nadverbordet og ikke på konfirmationssøndagen, ville det hverken være ensbetydende med en afskaffelse af konfirmationen som sådan eller teologisk uredelighed at løse konfirmationsspørgsmålet ved at fjerne den personlige tilspørgsel og bekendelse fra konfirmationssøndagens ritual.

Det er den bymissionske vækkelsesteologi, som vi så den fremlagt og formuleret af Henry Ussing i »Tanker til Overvejelse om Menighedsliv og Kirkeliv«, der ligger til grund for Konfirmationsanordningen af 1909. – Såvel protokol- som bilagsmateriale til konfirmationssagen som de mere principielle teologiske sammenhænge peger i denne retning.

De mange henvendelser blev allerede på Underudvalgets andet møde d. 27/10 1905 forkastet som forhandlingsgrundlag. På samme møde fastlagde man, som det hedder: »Hovedpunkter for Forhandlingsgrundlag«, der i store træk er identiske med den senere betænkningss konfirmationssyn. Protokolmaterialet viser os således, at menighedsrådenes mange henvendelser ikke har haft nogen direkte indflydelse på Underudvalget og dets forståelse af, hvad der var konfirmationsspørgsmålets »egentlige Vanskeligheder«. Initiativet til at tage sagen op til behandling i Det kirkelige Udvalg kom ganske vist fra menighedsrådene ude omkring i landet, men de fik ikke nogen indflydelse på, hvilken form den nye ordning skulle tage.

Henry Ussing var Underudvalgets centrale skikkelse, og med sin kirkepolitiske erfaring og styrke samt det principielle grundlag herfor: en formuleret menighedsteologi, kunne han allerede på det andet møde gøre sin indflydelse gældende. Det var ham, der førte Underudvalget til erkendelse af, at »over for de to modsatte Slutninger ud fra samme Grundanskuelse, har Underudvalget ikke været i tvivl om til hvilken Side Vægten maa bøje sig... (Det er) ... ikke alene p.g.a. de københavnske Nødsforhold ... men p.g.a. de mere almindelige Principper, der er kommet klarest frem, der hvor Nødstilstanden er størst ...«

Hvad angår »de mere almindelige Principper«, synes det menigheds-syn, som Henry Ussing beskrev ved en allegori om det jødiske tempel, at passe som hånd til handske i forhold til betænkningen og den senere anordning. Man kan således se betænkningens betoning af konfirmationsforberedelsen og forståelse for bykulturens kirkelige vaner som et udtryk for den nøje gennemtænkte og i kirkefondets praksis udfoldede sammenhæng mellem et principielt grundsyn på linie med Indre Mission og et åbent øje for storbyens åndelige og sociale nød, som var adelsmærket i Ussings menigheds- og kirkesyn.

For Ussing var nadveren menighedens Allerhelligste, hvorom kun de troende, som ved den personlige bekendelse havde sluttet sig fuldtud til menighedsfællesskabet, burde samles. Derfor skal nadveren adskilles fra enhver kirkelig handling, også konfirmationen, og der hverken kan eller bør fastsættes nogen regel desangående, i hvert fald ikke under folkekirkelige forhold, som Ussing accepterede at virke under.

Det hellige er den indre missions område, hvor menigheden har ansvar for at føre de barnedøbte til omvendelsens genfødsel i Kristus. Her finder konfirmationsforberedelsen sin plads, og derfor må denne anses for det vigtigste i hele ordningen. I konfirmationsforberedelsen så Ussing muligheden for at komme den åndelige og sociale nød i møde med forkyndelse til omvendelse og føre de unge til en personlig bekendelsestro i lighed med den, han selv fik en langfredag, da han var tolv år.

Ud fra dette menigheds- og kirkesyn og på baggrund af bymissionens vækkelsesteologi i almindelighed var en konfirmationsordningen uden personlig tilspørgsel og bekendelse den eneste mulige løsning for »at bevare det kirkelige Katekumenat og fyldestgøre Nutidens krav om personlig Sandhed og Frihed ...«

1909-anordningens konfirmationsform uden personlig tilspørgsel og bekendelse er ikke et udtryk for en grundtvigsk holdning. En senere udvikling har gjort, at man skulle tro, det modsatte var tilfældet, og det har ofte indenfor den nyere tids debat været fremført, at det var »det

nygrundtvigske syn på konfirmationen, der ligger til grund for konfirmationsordningen af 1909«, ⁴¹ eller at der »bagved den kongelige anordning af 1909 ... ligger ønsket om fra grundtvigsk side at nå frem til en konfirmationsform, hvor synet på dåben som en pagt mellem Gud og mennesker ikke fortønes«. ⁴²

Det grundtvigske krav om fri konfirmation havde sit udspring i det folkelige og åndelige fællesskab, som mere hørte landkulturen til, og styrken indenfor denne fløj af dansk kirkeliv lå i det initiativ og engagement, man lagde for dagen i bestræbelserne på at få den åndelige vandstand hævet over lavmålet. Til gengæld fejlede man ofte, som her i tilfældet med konfirmationssagen, når det gjalt om at få de forandringer, man mente var nødvendige, bragt på former, som var praktisk anvendelige i kirkens daglige liv i såvel byerne som på landet.

Og her træder så Indre Mission bogstaveligt talt ind på scenen og kan med deres åbne blik for især bykulturens verdsliggørelse af det enkelte menneske, samt kirkefremmedheden og ligegyldigheden i samfundet som helhed på en helt anderledes måde gennemskue, hvilken forandring i formen, der ville være praktisk holdbar. De kan med andre ord tage over, hvor det grundtvigske initiativ måtte slippe.

Også i Indre Mission, her personificeret i Henry Ussings skikkelse, var man engageret i kirkens åndelige vandstand, men det var netop i den forbindelse ikke nok at sikre kirkens indre sammenhæng eller konsekvens i teologisk henseende. Den praktiske virkelighed, som samme kirke skulle virke ind i, måtte også tages med i overvejelserne, hvis formen skulle være bæredygtig.

Anordningen af 1909 hedder således kun konfirmationsanordning, fordi den vil bevare det kirkelige katekumenat og derfor må appellere til samfundets kirkelige vaner ved at bibeholde navnet konfirmation, omend kun udfra, at det er en folkelig skik. Den egentlige konfirmation, der har den personlige bekendelse som forudsætning, ligger i anordningen implicit ved nadverbordet, og »konfirmationen« bliver derfor under Henry Ussings indflydelse og på bekostning af menighedsrådenes mange henvendelser til »en gudstjenstelig Handling«.

Noter

1. Der er mig bekendt ikke udarbejdet nogen decideret bibliografi over konfirmationens historie og teologi i dette århundrede. Her skal kun henvises til nogle udvalgte værker, som kan danne basis for en videre litteratursøgning. Lindhardt, P. G.: Konfirmationens Historie i Danmark. København 1944. Neiiendam, Michael: Lær os at leve. København 1937. Neiiendam, Michael: Ungdom i udspring. København 1952. Konfirmation og konfirmationsforberedelse., en arbejdsrapport, Århus 1982.

2. Eberhard Harbsmeier: For festens skyld. Kritisk Forum for Praktisk Teologi no. 6, 1981.
3. Jvf. Det kirkelige Udvalgs protokol 5. samling sp. 15.
4. Der kom til at stå megen røre om denne lov, som mødte modstand fra især Indre Mission. Af særlig interesse er i denne sammenhæng et protestmøde, som Indre Mission arrangerede i Odense i oktober 1901, som reaktion på I. C. Christensens første fremlæggelse af menighedsrådsloven. Her var bl.a. J. Friis-Hansen og Henry Ussing ledere. Jvf. P. G. Lindhardt: Morten Pontoppidan II, p. 81 note 202, samt bl.a. J. Friis-Hansens kronikker i Kristelig Dagblad 23-28/9 1901.
5. Jvf. Det kirkelige Udvalgs protokol 3. samling sp. 926-996.
6. Jvf. Det kirkelige Udvalgs protokol 3. samling (19/9-31/10 1905) sp. 926-996. Underudvalgets mødereferat: bilag til Det kirkelige Udvalgs arbejde jour. no. 33, som er separat protokol for konfirmationssagen.
7. Arkiv no.: 66/199/263. 28-31. jour. no. 33.
8. Valdemar Bille (1844-1906), sognepræst i Maarslet 1892-1906. Personalial iflg. Danmarks Præstehistorie 1894-1911, ved Gronshennig og Hauch-Fausbøll, København 1914.
9. Vi finder dette forslag i den trykte skrivelse, som fra Maarslet blev omsendt til alle provstier for at blive tilstilet samtlige menighedsråd. Dette forslag er som sagt på det nærmeste identisk med Maarslets. Kun ønsker man fra konventets side, at »Konfirmationen forbliver en fri Sag, der kan knyttes til den første Altergang, for hvilken ingen Aldersgræse sættes, paa en hvilken som helst Søndag i Aaret«.
10. Vi vil forsøge at underbygge denne antagelse med lidt statistisk: Iflg. »Bekendtgørelse angaaende Oprettelser af Menighedsraad af 31. Juli 1903« kan det samlede antal menighedsråd i 1904 optælles efter antal sogne til ca. 2200. De 409 henvendelser repræsenterer altså ca. 18 % af samtlige menighedsråd i landet. Oplysninger iflg. »Love og Ekspeditioner vedr. Kirke- og Skolevæsen«. København 1905. p. 230-279.
11. En samlet redegørelse og vurdering af bilagsmaterialet til Det kirkelige Udvalgs arbejder som helhed, har mig bekendt endnu ikke set dagens lys, selvom man i høj grad kunne ønske sig en sådan. Den kunne utvivlsomt være med til at kaste mere lys over menighedsrådenes allertidligste dage.
12. Underudvalgets mødereferat: 2, møde pkt. 8.
13. Jvf. Mødereferat: 2. møde d. 27/10 1905 pkt. 3.
14. Brevet er ikke dateret og det har vist sig umuligt at tyde efternavnet på brevskriveren, som her skriver for navnkundige stiftsprovst Gustav Jensen.
15. Det kirkelige Udvalgs protokol. 5. samling sp. 10
16. Jvf. M. Neiiendam: Ungdom i udspring. København 1952 p. 26. Neiiendam fremfører mig bekendt som den eneste dette synspunkt, og hans arbejde med 1909-ordningen bærer i det hele taget præg af, at han modsat f.ex. Jørgen Jensen har taget Underudvalgets bilagsmateriale med i sine overvejelser.
17. Henry Ussing: Min Livsgerning, som jeg har forstaaet den. II p. 148.
18. Jørgen Jensen: Omkring konfirmationsanordningen af 1909. Konfirmation og konfirmandundervisning. (red. Brøndum) København 1962. p. 82.
19. Som indføring i et nærmere studium af I. C. Christensens politiske liv og virke kan især anbefales: C. Trock: I. C. Christensens kirkepolitik. Dansk Teologisk Tidsskrift 1952 p. 159ff.
20. Evangelisk Ugeskrift 1860 no. 2-3, samt i det lille hæfte: »Endnu et ord om konfirmation«, hvor han polimiserer mod Otto Laub (1805-1882), biskop i Viborg 1854-1878. Ludvig Zeuthen, dr. theol. præst (1805-1874).

21. Jvf. Dansk Kirketidende, Tillæg til no. 32, 14/8 1881, samt Højskolebladets samtidige no. Der udover henvises til Fr. Nygaard: Offentlig Redegørelse for det kirkelige Vennemøde i Askov, 1882.
22. Jvf. Otto Møller: En Brevveksling II, 1916 p. 11, samt i denne forbindelse Skat-Rørdams bog: De kirkelige Frihedskrav, 1881, hvor han skarpt angriber adresserne for at være »inderlig ugennemtænkte«.
23. Jvf. Højskole Bladet 21/10-1881, Tillæg, samt Dansk Kirketidende 16/10 1881 p. 657ff.
24. Vilhelm Beck: Min Konfirmationsforberedelse. København 1901. p. 10ff.
25. Jvf. Knud Hanghøj: Byen og det grundtvigske. Vartovbogen 1962. Udg. Kirkeligt Samfund København 1962.
26. Harald Stein: Hvad vil den Indre Mission. København 1876 (Tredie oplag 1882).
27. Henry Ussing og P. D. Kock (red.) Kirken i Nød. København 1893. p. 16ff.
28. Politikken d. 27/8 1893. Henning Jensen: Kjøbenhavnske Konfirmander. .
29. Ifgl. Danske Blandede Tidsskrifter 1855-1912, samt Det Kgl. Biblioteks katalogfortegnelser over offentliggjorte artikler og kronikker. Præsteforeningens Blad har enkelte indlæg, men de er få og spredte, og der er ikke tale om noget debatforum: der er ialt syv indlæg i perioden 1890-1912, heraf 4 mellem 1908-1910.
30. Højskolebladet 1894 sp. 1494-1496., samt no. 1899 sp. 1192ff.
31. Generelle personalia ifgl. Det kirkelige Udvalgs protokol 1. samling, Dansk biografisk Leksikon, P. G. Lindhardt: Morten Pontoppidan II, p. 11 og p. 202ff.
32. P. G. Lindhardt: Morten Pontoppidan II p. 230-231, samt iøvrigt Dansk Biografisk Leksikon. Til yderligere belysning af biskoppen og kirkemanden A. S. Poulsen kan henvises til to kronikker fra hans hånd: Berlingske Tidende d. 21/7 1913, samt Politiken d. 28/1 1921.
33. Henry Ussing: Min Livsgerning ... op.cit. Bd. I. p. 17
34. Som indføring i Henry Ussings systematisk-teologiske tænkning kan især henvises til Karen Horsens: Empiri og kristelig vished, Kirkehistoriske Samlinger 1964, København 1964.
35. Hans Raun Iversen: Ånd og Livsform, Århus 1987, p. 140ff.
36. Peter Schindler: Vejen til Rom. København 1949. p. 65.
37. Man kan ved at blade i de gamle avisårgange få et førstehåndsindtryk af forholdene. Eksempelvis: Politiken 28/8 1892, 4/10 1899.
38. Jvf. Henry Ussing: Kirkens Nød. op cit. p. 16-17. Harald Stein op. cit. p. 20-99.
39. Det kirkelige Udvalgs protokol 5. samling sp. 11
40. Hvor andet ikke er anført citeres der fra Underudvalgets betænkning af august 1906. Det kirkelige Udvalgs protokol 5. saml, bilag no. 1.
41. Eberhard Harbsmeier: Tesser om konfirmation. Præsteforeningens Blad 1979. p. 411.
42. Jvf. Jørgen Jensen op. cit. p. 82. Det er naturligvis ikke min mening at bestride, at en konfirmationsform uden personlig tilspørgsel og bekendelse kan tjene til tydeliggørelse af det grundtvigske syn på dåben som Guds pagt med mennesket, blot ønsker jeg at pege på, at grundtvigianerne historisk ikke ønskede den konfirmationsform, som 1909-ordningen er et udtryk for.

Summary

In this article the author sets out to analyse the genesis of the Royal Decree for Confirmation of 1909. By examining and describing the enclosed documents of the case, she outlines the various issues and

interests at stake in a matter which was subject to theological dispute between the »left-wing« Grundtvigian movement rooted in and centered on the rural population, and the »right-wing« and more pietistically orientated movement, the Indre Mission, which was more engaged in the mission among the urban population.

To most people the personal confirmation of their Christian faith had become overshadowed, if not totally ignored by the following feast and family celebration. Opinions differed, however, when it came to solving the matter. Everybody – clergy as well as the laity – could agree on the urgent need of a theological as well as a practical solution to this situation. And a large part of the enclosed documents of the case consists of appeals and suggestions from the laity, i.e. the parochial church councils, to the board of commissioners for a new confirmation service. These appeals were drawn up only one and a half years after the formation and initial gathering of these parochial church councils. Therefore, the author argues in the present analysis that the Royal Decree for Confirmation of 1909 also sheds light on the early history of one of the principal institutions in Danish religious life in this century: the parochial church council.

But even if the initiative for a new confirmation service was taken by the Grundtvigian laity in parochial church councils throughout the country, the analysis shows that the final decree was influenced and drawn up by leaders of the Indre Mission. In a concluding discussion on the matter, the author argues that the plea by the church councils for a free confirmation service was turned down because the large, secularized urban population would lose contact with the church under such an arrangement. Whereas the problem would be solved by the solution empowered by the decree: confirmation without personal confession, thus maintaining the youngsters as a target for the Church's mission.

Stud. theol. Gertrud Iversen
Rantzausgade 9, 2200 København N